

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.236.024 в Інституті держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук

Короткого Тимура Робертовича

на дисертацію Овечкіної Ольги Станіславівни

**«Правове регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб
у ФРН, Великій Британії та Україні», поданої на здобуття ступеня
доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право»**

Детальний аналіз дисертації Ольги Станіславівни Овечкіної «Правове регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб у ФРН, Великій Британії та Україні» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності обраної теми, ступеня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, наукової новизни й повноти викладу результатів у опублікованих працях автора, практичного значення результатів дослідження, дискусійних положень та зауважень до дисертації.

Актуальність теми. Міжнародне приватне право є одним із найскладніших і найширших правових феноменів. Воно виходить за межі національних правопорядків, перетасовує джерела права, є мостом для сприйняття і проникнення іноземного права в національні правопорядки. Ступінь розвиненості міжнародного приватного права свідчить про високий рівень правової системи, ефективність правових інститутів та правозастосовної практики. На наш погляд, міжнародне приватне право посідає таке ж місце в юриспруденції, як теорія відносності у фізиці.

Ще однією важливою обставиною, яка обумовлює актуальність та складність теми, є те, що для пострадянських держав сфера міжнародного приватного права була *terra incognita*. Незважаючи на певні традиції міжнародного приватного права в Україні, починаючи з праць академіка

В. М. Корецького та потужної школи міжнародного приватного права професора А. С. Довгєрта, можна говорити про значний провал досліджень у цій галузі в СРСР (порівняно з генетикою та кібернетикою), що призвело до відставання вітчизняної науки міжнародного приватного права.

Звернення до аналізу колізійних питань статусу юридичних осіб у порівняльно-правовому контексті свідчить про високу ерудицію і наукову сміливість авторки, яка звертається до складної і водночас нетривіальної теми наукового дослідження. Саме порівняльно-правовий підхід значно ускладнює та актуалізує без того складну тему дослідження.

Крім того, впродовж останніх десятиліть у світовій економіці домінують процеси поглиблення інтернаціоналізації і глобалізації господарського розвитку, що передбачає підприємницьку діяльність юридичних осіб на територіях різних держав. При цьому, постає необхідність вирішення питань статусу іноземних юридичних осіб, зокрема і таких, які вирішуються за допомогою колізійних норм міжнародного приватного права.

Одночасно слід звернути увагу, що недосконалість окремих положень вітчизняного законодавства позбавляє Україну можливості залучити до своєї економіки іноземний капітал, інвестиції, що сприятимуть економічному розвитку держави.

Актуальність обраної теми обумовлюється також відсутністю уніфікованого колізійного регулювання статусу юридичних осіб, а також невирішеністю проблеми термінології при характеристиці правового статусу юридичних осіб у приватноправових відносинах із іноземним елементом.

Отже, складність і важливість такого роду досліджень зумовлена як суб'єктивним, так і об'єктивним факторами, а також необхідністю удосконалення національного законодавства України у сфері міжнародного приватного права, особливо з урахуванням іноземного досвіду. Безперечно, звернення до порівняльно-правових традицій досліджень, ґрунтовно розроблених доктором юридичних наук О. В. Кресіним, лише підвищує цінність дослідження, що рецензується.

Всі наведені вище аспекти докладно розглянуто в дисертаційному дослідженні Ольги Станіславівни Овечкіної «Правове регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб у ФРН, Великій Британії та Україні», яке є актуальною, зрілою та глибокою науковою працею, розкриває важливу й актуальну для наукового дискурсу і практичної діяльності тему.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, підтверджуються широкою джерельною базою, яка містить 352 джерела, значна їх кількість – англійською та німецькою мовами. Авторка використовує у дослідженні різноманітні прийоми наукового аналізу, а також демонструє достатню апробацію результатів, отриманих в процесі своїх наукових розвідок.

Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність основним положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Фактів порушень академічної доброчесності у дисертації та в наукових публікаціях не виявлено.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація О. С. Овечкіної є комплексним, повним та обґрунтованим науковим дослідженням, яке присвячено теоретичним і прикладним проблемам правового регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб у ФРН, Великій Британії та Україні. Додаткова цінність роботи полягає у ретельному аналізі практики застосування колізійних норм щодо статусу юридичних осіб та актуальні і доречні пропозиції стосовно удосконалення законодавства України.

Найбільш суттєвими результатами проведених досліджень, які мають наукову новизну і виносяться на захист, є:

1) визначення терміну «особистий закон юридичної особи» або *lex societatis* як колізійно-правового принципу, що визначає право якої держави підлягає застосуванню при вирішенні сукупності питань, пов'язаних із приватноправовим статусом юридичної особи, або переважної більшості таких питань (с. 43, 73);

2) визначення недоліків при застосуванні критерію контролю щодо встановлення особистого закону юридичної особи (с. 58);

3) обґрунтування, що ефективність правового регулювання статусу іноземних юридичних осіб, яке відображає, з однієї сторони, інтереси різних держав, а з іншої – інтереси засновників юридичних осіб, їх контрагентів і бізнесу, а також враховує динаміку процесів економічної глобалізації, може бути досягнуто через відмову від жорстких колізійних прив'язок, а саме – із застосуванням гнучких кумулятивних норм, що включають комбінацію різних критеріїв (с. 65, 75);

4) визнання, що в державах-членах ЄС не існує єдиного принципу, за яким вирішуються колізійно-правові аспекти приватноправового статусу юридичної особи (с. 77, 155);

5) встановлення, що в інвестиційних двосторонніх міжнародних договорах здебільшого застосовується критерій інкорпорації, а критерій реального місцезнаходження як самостійний критерій міститься тільки в договорі між Україною та ФРН (с. 180, 204);

б) рекомендації щодо внесення змін до положень статті 26 Закону України «Про міжнародне приватне право» (с. 185, 205–206, 213), частини 1 статті 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» (с. 197–198, 204–205, 212–213);

7) обґрунтування, що в сучасних умовах міжнародної економічної інтеграції держави обирають підхід гнучкого регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб, а це передбачає комбінацію критеріїв інкорпорації та реального місцезнаходження (осілості) (с. 187, 204);

8) пропозиція запровадити інститут «редоміциляції» юридичної особи, за допомогою якого юридична особа здійснювала б зміну місця реєстрації з початкової юрисдикції на нову юрисдикцію, зберігаючи правосуб'єктність, набуту в початковій юрисдикції (с. 201–203, 205, 214).

Зазначені положення дисертаційного дослідження мають значну наукову та практичну цінність, містять елементи новизни, свідчать про наукову зрілість здобувачки і є очевидним внеском у теорію і практику правового

регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб у ФРН, Великій Британії та Україні.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст і структура дисертації відповідає меті та завданням дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, до складу яких входить дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, наведено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну основу дисертації; викладено наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, надано відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дослідження, зазначено структуру роботи. Слід підкреслити логічну обґрунтованість актуальності теми роботи.

У розділі 1 «Правовий статус юридичної особи в міжнародному приватному праві: загальнотеоретичні аспекти та критерії визначення особистого закону юридичної особи» розглянуто поняття «юридична особа» в контексті теорії приватного права, «особистий закон» і «національність» юридичної особи в сучасному міжнародному приватному праві та критерії їх визначення. У підрозділі 1.1 досліджується історична ретроспектива виникнення правового поняття «юридична особа» як інституту приватного права (с. 16–28). У підрозділі 1.2 дисертантка ґрунтовно вивчає поняття «правовий статус» (с. 29–31), «національність» юридичної особи (с. 32–41), «доміцилій» (с. 44–45), «резиденція» (с. 45); аналізує законодавство іноземних держав стосовно особистого закону юридичної особи, зокрема Закон Швейцарії «Про міжнародне приватне право», Закон Польщі «Про міжнародне приватне право», Закон Італії «Про реформу італійської системи міжнародного приватного права» і Цивільний кодекс Португалії (с. 42–43). Підрозділ 1.3 присвячений чотирьом критеріям (теоріям, доктринам), на основі яких визначається особистий закон юридичної особи (*lex societatis*), а саме: інкорпорації (с. 46–50, 64, 71), місцезнаходження або осілості (с. 50–53,

65, 71), центру здійснення основної діяльності або експлуатації (с. 54–55, 65, 71) і контролю (с. 55–64).

У розділі 2 «Правове регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб у ФРН, Великій Британії і Європейському Союзі» досліджуються способи вирішення колізійних питань статусу іноземних юридичних осіб у праві Європейського Союзу, критерій реального місцезнаходження юридичної особи в міжнародному приватному праві ФРН і критерій інкорпорації юридичної особи у міжнародному приватному праві Великої Британії. У підрозділі 2.1 аналізується термін «компанії» за правом ЄС (с. 80), процес гармонізації корпоративного права у ЄС (с. 78–95), діяльність європейських об'єднань з економічних інтересів (с. 95–97), регламентація діяльності Європейської компанії або Європейського товариства (с. 97–99). У підрозділі 2.2 ретельно досліджено критерій реального місцезнаходження юридичної особи в міжнародному приватному праві ФРН, а також винятки застосування доктрини осілості у разі укладання міжнародного договору між ФРН та іншими державами (с. 117–121). У підрозділі 2.3 розглядається поняття «корпорація» у праві Великої Британії (с. 128–134), «компанія» (с. 134–137), основи формування доктрини інкорпорації (с. 137).

У розділі 3 «Правове регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб в праві України» аналізуються поняття «іноземна юридична особа» в міжнародному приватному праві України, сфера застосування особистого закону іноземної юридичної особи і сучасні проблеми визначення місцезнаходження юридичної особи, способи їх вирішення. У підрозділі 3.1 встановлено, що нормами Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено застосування за загальним правилом критерію інкорпорації (с. 164). Ретельно авторка досліджує категорію «іноземна юридична особа» в законодавстві України (с. 167–172). Встановлює, що в більшості інвестиційних міжнародних договорів України використовується критерій інкорпорації (с. 174–179). Підрозділ 3.2 присвячений правам іноземної юридичної особи у цивільній і господарській сфері на території України. Проаналізовано положення стосовно правоздатності юридичних осіб у двосторонніх міжнародних договорах про правову допомогу за участю

України (с. 185–186). У підрозділі 3.3 проаналізовано норми матеріального цивільного законодавства України щодо поняття «місцезнаходження» юридичної особи.

Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Хоча загальна оцінка роботи є позитивною, проте слід зазначити, що окремі положення дисертації мають дискусійний характер, а також потребують додаткового уточнення й аргументації.

1. Дискусійною є пропозиція авторки щодо відмови від поняття «національність юридичної особи» на користь «особистий закон юридичної особи» (підрозділ 1.2, с. 40, 45-46; висновки, с. 208). На наш погляд, ці поняття не є синонімічними, але перебувають у логічному зв'язку. Поняття «національність юридичної особи» є усталеним у доктрині та практиці міжнародного приватного права, а щодо відсутності його уніфікованого визначення та особливостей застосування у національному законодавстві – варто було би обмежити його використання та запропонувати його вузьке і конкретне визначення. Наприклад, на с. 209 автор застосовує фразу «Критерій контролю визначення державної належності юридичної особи....», але словосполучення «державна належність юридичної особи» може мати й інше значення. У цьому випадку варто використовувати термін «національність юридичної особи».

2. Здобувачка досліджує питання уніфікації норм щодо статусу юридичних осіб (підрозділ 1.3), звертаючи увагу на відсутність ратифікації Конвенції про визнання правосуб'єктності іноземних товариств, асоціацій та установ 1956 р., Європейської конвенції щодо заснування компаній 1966 р., Брюссельської конвенції держав Європейського економічного співтовариства про взаємне визнання компаній 1968 р. Наскільки ці конвенції відповідають сучасності, та мають перспективи ратифікації з врахуванням розвитку цих

питань у праві ЄС? Чи є перспективи та політико-економічні передумови для укладання міжнародного договору з цих питань на універсальному рівні?

3. Важливим аспектом роботи є аналіз санкційних режимів у контексті агресії Російської Федерації проти України. Але важливо вірно використовувати термінологію, незважаючи на її публічно-правовий характер. Так, у сучасному міжнародному праві анексія за своєю сутністю є однозначно неправомірною, тому використовувати словосполучення «незаконна анексія» (с. 74) не варто. Але якщо говорити про анексією Криму, важливо ідентифікувати її як спробу анексії, але не як закінчену дію (с. 209). Щодо окупації РФ Криму та частини території України на Сході – варто підкреслювати її протиправний та/або тимчасовий характер.

4. У новизні (п. 7), тексті (с. 155), висновках (с. 212) О. С. Овечкіна вказує на можливість невизнання правосуб'єктності британських компаній в ЄС, а саме у державах, в яких застосовується доктрина реального місцезнаходження юридичної особи у зв'язку із виходом Великої Британії з ЄС і ЄСП. Ця теза потребує додаткової аргументації з посиланням на законодавство та відповідну практику конкретних держав.

У цілому, висловлені зауваження запрошують Ольгу Станіславівну Овечкіну до наукової дискусії, не применшуючи наукового та практичного значення проведеного нею дослідження, і не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 10 наукових праць, з яких 4 – у фахових наукових виданнях України, 1 – у міжнародному фаховому науковому виданні, 5 – у тезах на науково-практичних конференціях; вони повною мірою відображають наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація Овечкіної Ольги Станіславівни на тему: «Правове регулювання колізійних питань статусу юридичних осіб у ФРН, Великій Британії та

Україні», що подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною працею, містить науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, має істотне значення для розвитку доктрини міжнародного приватного права та відповідного законодавства, відповідає спеціальності 081 «Право» і вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 283) та Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 року № 608), а її автор Овечкіна Ольга Станіславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

кандидат юридичних наук,

професор кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Національного авіаційного університету

Т. Р. Короткий

«17» січня 2022 року

Мис гр Горонського Т. П.

з а с в і д ч у ю

Вчений секретар

Національного авіаційного університету

М. Мельничук